

МЕТ АД «УКЛЮЧАНАГА НАЗІРАННЯ» Ё ДЫДАКТЫЦЫ ТВОРЧЫХ ВНУ

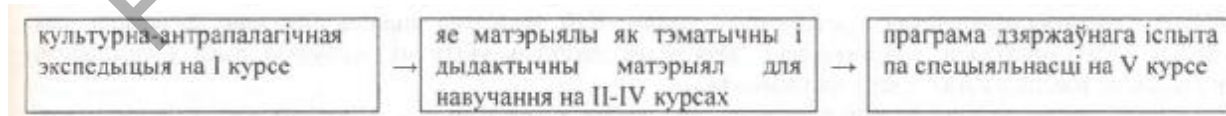
Сярод шэрагу вызначэнняў культуры часцей за астатнія апошнім часам выкарыстоўваюць наступнае: *культура - агульнапрынятая ў межах пэўнай супольнасці форма арганізацыі мыслення і паводзін*. Пад на першы погляд простую дэфініцыю падпадае фактычна любая з'ява наваколля, якая з'яўляецца рукаворным ці інтэлектуальным прадуктам соцыуму. Нават падзел *культуры на пазнавальную, паводзінную і матэрыяльную* не надта хістае такое вызначэнне: каб напісаць 40-ю сімфонію альбо вырабіць карынфскую бронзавую вазу, людзі павінны папярэдне пэўным чынам упарадкаваць сваю свядомасць і паводзіны.

У навукавай ведзе постсавецкай прасторы *культуру*, яе розныя *этнічныя варыянты* адмыслова вывучаюць мастацтвазнаўцы, філолагі і сацыёлагі. У шэрагу англамоўных краін такое вывучэнне комплексна звязана ў «феод» культурнай антрапалогіі. Уззяўшы «на ўзбраенне» комплексны падыход да культуры і прынцып *х а л і з м у (выключна ўсе (!) культуры - самадастатковыя, раўнапраўныя і таму вартыя ўвагі даследчыкаў)* спецыялісты гэтай навукавай галіны дасягнулі адчувальных поспехаў у тлумачэнні варыятыўнасці і адмысловасці культур самых разнастайных супольнасцей: ад этнакультур плямёнаў жыхароў ціхаакіянскіх архіпелагаў да субкультур дробных гандляроў з сучасных еўрапейскіх мегаполісаў. Адным з самых распаўсюджаных метадаў культурных антрапалагаў з'яўляецца *ў к л ю ч а н а е н а з і р а н н е* - своеасаблівы аналаг палявых даследаванняў нашых фалькларыстаў. Згодна яму даследчыкі пэўны час жывуць жыццём тых, каго яны вывучаюць, збіраюць матэрыял, які потым падпадае пад іх рэфлексію і напрыканцы робяць высновы. Літаратура па культурнай антрапалогіі пачала друкавацца на Беларусі ў 1990-я гады, у шэрагу ВНУ распрацаваны адпаведныя курсы, метадычныя дапаможнікі. Магчыма, пачатак скіраванасці на культурную антрапалогію, які назіраецца сярод акадэмічных колаў, здоляе не толькі ўдасканаліць навучальны працэс і больш рупліва карыстацца бюджэтнымі сродкамі на адукацыю, але і выратаваць айчынны фалькларыстыку і этнаграфію ад крызісу, у якім яны ўсё больш заціскаюцца пасля знікнення савецкай этнаграфіі на апошнім з'ездзе ў канцы 1980-х гадоў.

Планавыя палявыя даследаванні ва ўмовах навуковых суполак прафесіяналаў на Беларусі ладзяць з XIX стагоддзя. Студэнтаў і навучэнцаў абавязваць імі сталі пазней. На старэйшых курсах філалагічных і мастацкіх сярэдніх і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў былога СССР прадмет «Фальклорная практыка» ўведзены ў 1978 годзе. Ва ўмовах постсавецкай Беларусі матэрыял такіх даследаванняў утварае аснову для навуковых і навукова-папулярных выданняў філолагаў, мастацтвазнаўцаў і сацыёлагаў: як выкладчыкаў і навукоўцаў, так і іх студэнтаў. Для «ў перспектыве» прафесіяналаў-практыкаў галіны народнага мастацтва (студэнтаў-харавікоў, харэографіў) вынікі іх даследаванняў сёння на жаль збольшага існуюць «для агульнага развіцця», маюць ускоснае дачыненне да навучальнага працэсу і будучай прафесійнай дзейнасці. Каб пазбавіцца такога становішча (якое далека не спрыяе захаванню лепшых - аўтэнтчных - узораў вясковай культуры¹⁹) трэба значна ўдаскладзіць мадэль адукацыйнага працэсу (на ўзроўнях і сярэдніх, і спецыяльнай, і вышэйшай школы), што, дарэчы, у свой час парупіліся зрабіць нашы ўсходнія суседзі. Цікава, што «ўключанае назіранне», якое культурантрапалагі выкарыстоўваюць для «праўды навукі» тут «харчэе» «праўду мастацтва».

У практыцы некаторых навучальных устаноў галіны культуры Расіі вынікі фальклорных экспедыцый на першым (!) курсе²⁰ - дыдактычны матэрыял для заняткаў па спецыяльнасцях (харавому класу, расшыфроўцы, аранжыроўцы, пастановачнай практыцы, класу народнай пластыкі) на ўсе астатнія курсы. Вынік засваення спецыяльнасці (праз якія, такім чынам засвоена сваё, рэальна існуючае мастацтва) - дзяржаўны экзамен па спецыяльнасці. Той, хто яго вытрымаў, не намінальна, а сапраўды з'яўляецца спецыялістам па народнай творчасці.

Пры такой мадэлі мастацкай адукацыі асобныя (кожны год - розныя, па чарзе) педагогі набіраюць сабе курс, які вядуць з пешага да апошняга года наваучання, скарыстоўваючы вышэйузгаданы дыдактычны матэрыял (набыты поруч са студэнтамі на першым, стартавым годзе навучання). Да гонару Мётчынскай школы трэба адзначыць, што адзін з першых досведаў апрабаванні падобнай адукацыйнай мадэлі ва ўмовах сярэдняй адукацыі быў распачаты туд у канцы 1990-х гадоў. Нашы ж ВНУ ў гэтых адносінах прыпазніліся. Аднак, у 2001 годзе ў БДУ культуры ў праграму спецыяльнасці «Фальклорнае мастацтва» быў уведзены эксперыментальны курс «Уводзіны ў беларускую спеўную этнафонію». У яго межах былі наладжаны дзве спробы апрабаваць наступную а д у к а ц ы й н у ю м а д э л ь :

¹⁹ Адрыв ад сваёй традыцыі адметна падмяняе сам прадмет, на які скіравана прафесійная дзейнасць спецыялістаў галіны культуры. 3-за непавагі да гэтага многія нашы творчыя суполкі трансліююць штучна створаныя танцы, спевы, мадэлі паводзін, якіх у вясковым беларускім асяродку проста ніколі не існавала і існаваць не будзе.

²⁰ У ВНУ Беларусі толькі на II, III, IV курсах.

Першая - па матэрыялах дзвюх культурна-антрапалагічных экспедыцый 2001 і 2002 гг. ў Веткаўскі раён Гомельскай вобласці (абрад Страла). Другая - ў Полацкі раён Віцебскай вобласці (абрад Цярэшка). Наступныя спробы ладзіліся пазней па матэрыялах экспедыцый супрацоўнікаў і навучэнцаў БДУ культуры на Полацкае Купалле, Лобчанскую Кусту, Бешанковіцкі Вялікдзень пры дапамозе даследчыцы-палевіка, журналісткі Рэгіны Гамзовіч.

3 2004 года гэтая мадэль афіцыйна трывала ўкаранена ў навучальны працэс універсітэта. План інавацыйнай спецыялізацыі «Этнафоназнаўства» кірунку «Фальклор» спецыяльнасці «Народная творчасць» пабудаваны па такой мадэлі. «За» падрыхтоўку спецыялістаў па этнічных спевах, пабудаваную на вусным перайманні і непасрэдным кантакце з носьбітамі традыцыі выказаліся многія абласныя ўпраўленні культуры. Асабліва паслядоўную падтрымку этнафоназнаўству аказалі Акцябрскі (С.А.Беразоўская) і Любанскі (В.С.Каткавец) аддзелы культуры райвыканкамаў. Першы набор спецыялізацыі (2004 г.), наведаны ў экспедыцыяў Купалле, абраў яго тэмай сваіх дыпломных праектаў, якія паспяхова абараніў. Дзве дыпломныя работы (з пяці) гэтага курсу атрымалі прызавыя катэгорыі Рэспубліканскага конкурса навукова-даследчых работ студэнтаў.

Пачата ў 2004 годзе падрыхтоўка студэнтаў па гэтай спецыялізацыі неаднойчы атрымлівала станоўчую ацэнку ад фалькларыстаў з Усходняй Еўропы, Беларусі, кіраўніцтва універсітэта, Рэспубліканскай камісіі па справах ЮНЭСКО, Міністэрства культуры [2, с.35]. Высокая ацэнка дапамагала захаванню ва УА БДУКМ сістэмы этнамастацкай адукацыі ў крытычныя для яе моманты, паколькі сёння агульнавядома: «...гістарычны досвед шматлікіх культур сведчыць, што менавіта *этнічная музыка*²¹ і падтрымка яе традыцый спрыялі захаванню таго ці іншага народа як самастойнага сацыякультурнага суб'екта...» [1, с.7]. Таму прыярытэты ў дзейнасці прыхільнікаў этнамастацкай адукацыі ва БДУКМ былі пастаўлены абгрунтавана і тактычна выверана.

Напрыканцы артыкула варта акрэсліць сённяшняе становішча з метадыкай «уклучанага назірання» і перспектывамі яе прымянення пры падрыхтоўцы спецыялістаў па мастацтву вуснай традыцыі ва ўніверсітэце.

1. Напрацягу шасці год ва УА БДУКМ і ІПКІК была спантанна выпрацавана *мадэль*²² дзейнасці па захаванні фальклорнай спадчыны і ўдасканалення этнамастацкай адукацыі, якая ўжо сёння мае ўплыў на культурную сітуацыю ў краіне.

2. У адпаведнасці з уласным месцам у сістэме вучэбнай культуры і мастацтваў, УА БДУКМ неабходна працягваць і пашыраць дзейнасць па: а) далучэнні носьбітаў традыцыйнай культуры да адукацыйных і рэкрэацыйных форм працы са студэнткай моладзю; б) этнакультурным выхаванні сродкамі фальклорнай спадчыны дзяцей і моладзі - для пераёмнасці каранёвай культуры Беларусі ў месцах яе бытавання - на вёсцы; в) пашырэнні этнамастацкай адукацыі ў мэтах культурнай бяспекі Рэспублікі.

²¹ Курсіў і выдзяленне доктара мастацтвазнаўства, прафесара, акадэміка І.Мацыеўскага (Рэд.).

²² Штогадовая *мадэль*: Міжнародная *канферэнцыя* «Аўтэнтчны фальклор» +2 *канцэрты* «Фальклор беларускай глыбінкі» +2 Рэспубліканскія сезонныя *фальклорныя школы* для дзяцей, + Тыдзень фальклорна-этнаграфічных *фільмаў* для моладзі +*Рэвіталізацыя 1* абрада сродкамі дыпломнікаў кафедры +культурна-антрапалагічная *экспедыцыя* для падрыхтоўкі рэвіталізацыі наступнага абрада (*каментар В.Калацэя*).

Спіс літаратуры:

1. Мациевский, И. Возрождение этнической музыки и специальное образование // Аўтэнтчны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання : зборнік навуковых прац удзельнікаў ІІІ Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 29 - 30 красавіка 2009 г.) / БДУКМ ; рэдкал.: Мажэйка М.А. (адк. рэд.) [і інш.]. - Мінск : БДУКМ, 2009. - С. 7-9.
2. Хвир, Н. Состояние и проблемы охраны нематериального культурного наследия Республики Беларусь // Аўтэнтчны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання : зборнік навуковых прац удзельнікаў ІІІ Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 29 - 30 красавіка 2009г.) / БДУКМ ; рэдкал.: Мажэйка М.А. (адк. рэд.) [і інш.]. - Мінск : БДУКМ, 2009. - С. 34-35.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ